

Roman Tadeusz Górski
Acton, Massachusetts, USA

LEGION MŁODYCH ZWIĄZEK PRACY DLA PAŃSTWA OBWÓD ZAMOJSKI (przyczynek do dziejów)

Wśród organizacji politycznych oraz społeczno-politycznych, jakie powstały w Zamościu po odzyskaniu przez Polskę niepodległości po I wojnie światowej, znalazł swoje miejsce również Legion Młodych Związek Pracy dla Państwa (LM). W literaturze historycznej powstałej w latach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, a dotyczącej II Rzeczypospolitej, Legion Młodych jest przemilczany lub można o nim znaleźć tylko krótkie wzmianki. Również praca Zamojskiej Komendy LM jest nieudokumentowana a pozostały po niej tylko szczątkowe informacje.¹ Czym można wytłumaczyć to milczenie?

W roku bodaj 1978 podczas przeglądania rodzinnych fotografii natrafiłem na grupowe zdjęcie młodych ludzi, ubranych w bluzy przypominające swoim krojem mundury Legionów Piłsudskiego. Rozpoznałem na nim dwie osoby: mojego ojca, Wiktora Górskiego oraz Michała Bojarczuka.² Na pytanie, kim są, usłyszałem w odpowiedzi, że jest to grupa członków Legionu Młodych Obwodu Zamojskiego, organizacji ściśle związanej z obozem piłsudczykowskiem i bardzo radykalnej w swoim programie polityczno-społecznym. Czarne opaski na lewym ramieniu zostały założone na znak żałoby po śmierci Marszałka Józefa Piłsudskiego. Zaciekawiony tematem sięgnąłem do literatury historycznej, w której niestety nie mogłem niczego istotnego znaleźć.

Powstanie stowarzyszenia i jego struktura

Idea założenia Legionu Młodych powstała na przełomie lat 1929/1930 przez młodzież związaną z obozem politycznym marszałka Józefa Piłsud-

¹ Niniejszy artykuł jest jedynie przyczynkiem historycznym LM; dzieje Zamojskiego Obwodu Legionu Młodych wymagają dalszych badań.

² Fotografia przekazana przez autora do zbiorów Archiwum Państwowego w Zamościu. Posiada wymiary 230x168 mm, wg pieczętki na odwrocie wykonana w zakładzie Franciszka Obsta w Zamościu, obok niej podpis „Legion Młodych” oraz trzy autografy: „Antoni Rychel”, „Hanka Smolarek” oraz „Kazimierz Andrzejczak”. Zidentyfikowanych zostało pięć osób: Wiktor Górski, Hanna Smolarek, Michał Bojarczuk, Cecylia Tomczak i Antoni Rychel. Zdjęcie udostępnione zostało na stronie internetowej Archiwum.

skiego.³ Wiosną 1930 roku organizacja ta przyjęła statut i nabrała osobowości prawnej. Za jednego z głównych twórców LM uznany został Zbigniew Zapasiewicz.⁴ Duża rola w powstaniu Legionu Młodych przypisywana jest również płk. Walerianowi Sławkowi oraz Januszowi Jędrzejewiczowi.⁵

Członkostwo Legionu Młodych było zwyczajne i honorowe. Chociaż członkiem zwyczajnym tej organizacji mógł zostać każdy Polak o nieposzlakowanej opinii w swoim środowisku, LM zrzeszał przede wszystkim młodzież akademicką, urzędniczą i rzemieślniczą. Na liście członków honorowych znalazło się wielu legionistów z Marszałkiem Józefem Piłsudskim na czele.⁶ Jednym z honorowych członków Legionu Młodych był również Marian Ludwik Sochański, wicewojewoda lwowski, który w latach 1937-1939 piastował urząd starosty zamojskiego.

Legion Młodych dzielił się pod względem organizacyjnym na: okręgi, obwody i sekcje. Siedzibą Komendy Głównej LM była Warszawa. Jako jedne z pierwszych, powstały następujące Okręgi: Warszawski, Lubelski, Lwowski, Wileński, Krakowski oraz Poznański.

Okręg Lubelski rozrastał się dosyć szybko. Powstał on w roku 1930, a w 1931 r. miał już trzy Obwody: Lubelski, Chełmski i Puławski. W 1934 r. było dwanaście Obwodów z ogólną liczbą około tysiąca członków.⁷ Obwód Zamojski LM powstał dopiero na wiosnę 1934 r., chociaż młodzież zamojska spotykała się z członkami Legionu Młodych już wcześniej – podczas studiów uniwersyteckich czy też na obozach wojskowych organizowanych przez „Strzelca”.⁸ Jego powstanie wiąże się przede wszystkim z przybyciem do Zamościa Antoniego Rychela, który objął kierownictwo Sekretariatu Powiatowego BBWR w kwietniu 1934 r.⁹

Program ideowy

Naczelną zasadą Legionu Młodych, wyznaczającą ideologię organizacji, jest dążenie do potęgi Rzeczypospolitej Polskiej,¹⁰ czytamy w Ideach i Myślach

³ *Idee i Myśli Legionu Młodych*, nakładem Komendy Głównej Legionu Młodych, Warszawa, 1937, s. 3.

⁴ „Legion Młodych”, Organ Komendy Głównej Legionu Młodych Związku Pracy dla Państwa, nr 1, kwiecień - maj 1933, s. 1.

⁵ A. Ajnenkiel, *Polska po przewrocie majowym*, Warszawa 1980, s. 333. W roku 1930 Janusz Jędrzejewicz pełnił funkcję prezesa Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem (BBWR), organizacji mającej znaczny wpływ na kształtowanie się Legionu Młodych.

⁶ Honorowymi członkami LM byli m.in.: gen. M. Zyndram-Kościałkowski, gen. bryg. Bronisław Pieracki - Minister Spraw Wewnętrznych, płk Adam Koc, płk Władysław Belina-Prażmowski, prof. dr Leon Kozłowski i wielu innych z kręgów BBWR i wojska.

⁷ „Legion Młodych”, Organ... kwiecień 1934, s. 25. Poza nowymi Obwodami powstało jeszcze dziewięć Sekcji, a kolejne trzy Obwody były w stanie organizacji.

⁸ Wiktor Górski i kilku jego zamojskich kolegów spotkało się z ideą Legionu Młodych w czerwcu 1933 r. na Obozie Wojskowym zorganizowanym przez Strzelca w Kazimierzu Dolnym (relacja ustna W. Górskiego).

⁹ *Krzysztof Antoni Rychel, „Konrad” i „Aniol”*, Łabunie 2003, s. 118.

¹⁰ *Idee i myśli Legionu Młodych*, Warszawa, 1937, s. 24.

LM. W Deklaracji Ideowej uchwalonej przez II Ogólnopolski Kongres Legionu Młodych w Warszawie dn. 19 marca 1932 r. ogłoszono hasło przemiany ustroju państwowego i psychiki obywatela.¹¹ Prawa jednostki muszą być całkowicie podporządkowane interesom państwa. Tradycyjny polski indywidualizm musi być zastąpiony przez planową pracę zespołową pod przewodnictwem elity społecznej. Tę zmianę można zaprowadzić poprzez zorganizowanie społeczeństwa w związki zawodowe. Polska ma być państwem korporacyjnym, które zwiąże ze sobą obywateli za pośrednictwem zrzeszeń zawodowych, gospodarczych i kulturalnych. Ustrój parlamentarny powinien być zastąpiony przez reprezentację odpowiednio rozbudowanych związków zawodowych. Gospodarka planowa musi zastąpić gospodarkę liberalno-kapitalistyczną. Wszystkie kluczowe środki produkcji w nowym ustroju będą własnością państwa. Natomiast wielkie majątki ziemskie mają być rozparcelowane. Legion Młodych zdecydowanie odrzucał marksizm. Jednak z zainteresowaniem obserwował zmiany zachodzące w Rosji Sowieckiej. Odrzucał również „hitleryzm”, ale uznawał za godne naśladowania wszelkie akcje budujące potęgę państwową Niemiec.¹² W sprawach wiary LM uznawał zasadę wolności sumienia, traktując religię jako ...*źródło idealnych pierwiastków ludzkości*.¹³

Legion Młodych w akcji

Legion Młodych propagował swoje idee poprzez szereg wydawnictw prasowych. Do głównych zaliczyć można miesięcznik: „Legion Młodych” Organ Komendy Głównej LM oraz tygodnik: „Państwo Pracy”. Obydwa czasopisma wychodziły w Warszawie. Swoje pisma wydawały również Okręgi Legionu Młodych, np. dwutygodniki: „Akademik Legionista” w Poznaniu i „Zryw” we Lwowie. Poza propagowaniem idei Legionu, pisma te zamieszczały sprawozdania z życia Okręgów, szkoleń, przedstawiały sylwetki polityków oraz dużo miejsca poświęcały problemom gospodarczym Polski.

W trakcie swojej działalności Legion Młodych doszedł do porozumienia ze „Strzelcem”. Uznano wówczas Związek Strzelecki za jedyną organizację zajmującą się przysposobieniem wojskowym młodzieży. Legion Młodych miał się zajmować kształtowaniem świadomości tych młodych ludzi. Bardzo często młodzież należała do obydwu organizacji jak choćby w Zamościu.

Za wroga numer jeden LM uznawał Narodową Demokrację i wszelkie jej pochodne. Poddawano krytyce politykę endecji szczególnie w dziedzinie gospodarczej. Stwierdzono, że Obóz Wielkiej Polski swoją *zdegenerowaną burżuazyjną psychiką* zaprzecza wielkości Polski.¹⁴ Jeżeli chodzi o mniejszości narodowe, Legion Młodych sprzeciwiał się endeckim planom asymilacji narodowej. Uważał, że mniejszości narodowe, szczególnie Ukraińcy i Białorusini powinni mieć możliwość wszechstronnego i swobodnego rozwoju narodowego,

¹¹ „Legion Młodych”, Organ..., nr 1, kwiecień - maj 1933, s. 1.

¹² „Legion Młodych”, Organ..., nr 2 - 3, czerwiec 1933, s. 11.

¹³ „Legion Młodych”, Organ..., nr 1, kwiecień - maj 1933, s. 2.

¹⁴ „Legion Młodych”, Organ..., nr 4 - 5, lipiec - sierpień 1933, s. 11.

kulturalnego i gospodarczego, oczywiście pod warunkiem bezwzględnej lojalności i pozytywnej pracy dla państwa. Jednakże kierując się zasadą jednolitości państwa, LM opowiadał się przeciwko wszelkim koncepcjom autonomii terytorialnej dla obszarów mieszanych narodowo.¹⁵ Kiedy w czerwcu 1934 r. w Warszawie, został zamordowany przez Organizację Ukraińskich Nacjonalistów minister Bronisław Pieracki – senior LM, morderstwo to zostało potępione na łamach „Legionu Młodych”, ale nie utożsamiano jego z ukraińskimi nacjonalistami, a jedynie z wrogami państwa polskiego.

Uznając, że polski kler jest opanowany przez Narodową Demokrację, Legion Młodych poddawał krytyce Kościół w Polsce, szczególnie za propagowanie Unii Greko-Katolickiej. Uważał, że ten ruch neo-unicki na Kresach Wschodnich, szczególnie na Polesiu, szkodzi interesom państwa polskiego, ponieważ zamyka spokój religijny, wznieca nienawiści wyznaniowe pomiędzy neo-unitami a wyznawcami innych obrządków. LM stwierdził, że polska młodzież powinna być usunięta spod wpływu politycznego Kościoła.¹⁶

W Okręgu Lubelskim Legionu Młodych, legionieści z Chełma – stojąc na zasadzie równości wszystkich religii oraz wolności sumienia, domagali się większej ingerencji państwa w sprawy Kościoła. Legionieści z Puław nawoływali do akcji w kierunku podporządkowania duchowieństwu interesom państwa. W Obwodzie Zamojskim legionieści zostali potępieni z kolegiackiej ambozny za swój antyklerykalizm i radykalne poglądy.¹⁷ Krytykowano również zamojskich legionistów za rzymski sposób pozdrawiania.

Kryzys w Legionie Młodych i jego upadek

W swoim szczytowym okresie rozwoju, Legion Młodych liczył około 20 tysięcy członków. Dużą popularnością cieszył się również w Zamościu. W 1934 r. na akademię z okazji imienin Prezydenta RP zorganizowaną przez Legion Młodych do „Stylowego” przyszło ok. 1000 członków i sympatyków.¹⁸ Jednak ze względu na antyprawicowe i antyklerykalne oblicze, Legion Młodych stracił w końcu poparcie swoich „seniorów”, którzy w 1935 r. demonstracyjnie zrezygnowali z patronatu.¹⁹ 20 kwietnia 1935 r. ogłoszony został w prasie komunikat zawierający treść pisma grupy czołowych seniorów skiero-

---

¹⁵ Jak późniejsza historia pokazała, ta ugodowa polityka Legionu Młodych - szczególnie w stosunku do Ukraińców, nie dała pozytywnych rezultatów. Nacjonalizm ukraiński zaowocował eksterminacją Polaków, szczególnie na Kresach. W Obwodzie Zamojskim LM, jego komendant - Antoni Rychel został zastrzelony przez UPA, natomiast Wiktor Górski został ostrzeżony przez swojego dawnego kolegę gimnazjalnego, syna popa z Frankamionki - Żorża Kotorowicza (w czasie wojny zmienił swoje nazwisko na Kotorowycz), że jeżeli się ponownie spotkają na ulicy, to Wiktor będzie przez niego zastrzelony.

¹⁶ „Legion Młodych”, Organ..., nr 4-5, lipiec - sierpień 1933, s. 13.

¹⁷ Relacja ustna Wiktora Górskiego.

¹⁸ Archiwum Państwowe w Zamościu (dalej APZ), Akta Prokuratora Sądu Okręgowego w Zamościu, sygn. 149, Raporty policyjne, s. 25.

¹⁹ A. Ajnenkiel, *Polska po przewrocie majowym*, s. 333.

wany do Komendy Głównej, w którym uznano za konieczne cofnięcie swoich nazwisk z listy. Decyzja została podjęta po stwierdzeniu, iż metody pracy odbiegły znacznie od ustalonych założeń ideowych a Legion nie wywiązał się z wziętych na siebie zadań wychowawczych. W tym stanie rzeczy przesądzony został dalszy los Legionu Młodych.

2 maja 1935 r. Naczelnik Wydziału zwrócił się do starostów o wszczęcie akcji mającej na celu odpowiednie przegrupowanie elementów składowych omawianej organizacji. Młodzież pozaakademicka miała znaleźć swoje miejsce w innych organizacjach społecznych. Naczelnik zwracał się aby całą akcją przeprowadzić możliwie najspokojniej i w krótkim okresie czasu, zobowiązując starostów do sformułowania oddźwięków, jakie wyłoniły się bezpośrednio po decyzji seniorów.²⁰

Komendant Obwodu Antoni Rychel oświadczył, że do czasu otrzymania wyraźnych dyrektyw KG nie będzie omawiał zaszłej sytuacji. W prywatnych jednak rozmowach większość członków zamojskiej sekcji LM stała na stanowisku zupełnego niezależnienia się od wpływów BBWR. Tylko 5 członków miało odmienne zdanie i – jak informował starosta – już wystąpiło z sekcji, należało się liczyć z dalszym spadkiem ich liczby. Wielu bowiem przyjęło postawę wyczekującą, licząc na „wyrównanie” różnicy poglądów pomiędzy BBWR i Komendą Główną LM.²¹

W szczególnej sytuacji znalazł się komendant Rychel, jednocześnie kierujący biurem BBWR. Podzielał zdanie większości, po porozumieniu się z posłem Sytą zachował jednak etat w BBWR i przywództwo w Obwodzie. Na jak długo – nie zachowała się informacja, tak jak i o podjętych zamierzeniach reorganizacyjnych. Zamierzenia te rzucają jednak pewne światło na stan organizacji w schyłkowym okresie.²² *Wszczęłem akcję po myśli otrzymanych dyrektyw i w przyszłym tygodniu spodziewam się pomyślnych rezultatów*²³ - meldował 14 maja zamojski starosta. Los zamojskiego Legionu Młodych był przesądzony. Czy faktycznie oznaczało to jego pacyfikację w tak błyskawicznym trybie nie znamy w tej chwili odpowiedzi.

Rok 1935 był rokiem śmierci Marszałka Piłsudskiego oraz rozwiązania Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. To polityczne zamieszanie doprowadziło w lipcu 1936 r. do rozłamu w Legionie Młodych. Zamojska Komenda LM utożsamiała się z frakcją pułkownika Adama Koca. Te wszelkie zmiany polityczne wpłynęły na zamknięcie krótkiego okresu działalności Legionu Młodych w Zamościu. Jeszcze jednak w styczniu 1937 r. odnotowane zostało ze-

---

²⁰ Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej APL), Starostwo Powiatowe Zamojskie, sygn. 192, Legion Młodych 1935, s. 1.

²¹ Tamże, s. 2.

²² Tamże, s. 3 – W ramach reorganizacji miały być zlikwidowane nie mające kierowników sekcje w Szczebrzeszynie i Płoskiem (razem 44 członków), a utrzymane sekcje w Zamościu i Sitańcu (wchłonęła by sekcję w Siedliskach). Obie miały liczyć 75 członków. Starosta nie precyzuje czy w tej liczbie znaleźli się członkowie rozwiązywanych sekcji ze Szczebrzeszyna i Płoskiego.

²³ Tamże.

branie sekcji LM w Sitańcu, w którym uczestniczyło aż 250 osób. Zebraniu przewodniczył Tadeusz Sak z Zamościa.²⁴

Jednak to legionowe wychowanie dla państwa i praca dla Polski nie zmarnowało się. Zaowocowało ono w kilka lat później, kiedy to członkowie Zamojskiego Obwodu Legionu Młodych podjęli walkę z niemieckim okupantem: Antoni Rychel (konspiracyjne pseudonimy: „Konrad” i „Anioł”) jako komendant Obwodu Hrubieszów Armii Krajowej, Michał Bojarczuk dowódca plutonu AK czy Wiktor Górski (konspiracyjny pseudonim: „Trębacz”) jako szeregowy żołnierz Armii Krajowej. Prawdopodobnie w walkę z okupantem byli zaangażowani również inni zamojscy legioniści, jednak stan dzisiejszych badań nie jest w stanie potwierdzić tego przypuszczenia.

---

²⁴ APZ, Akta Prokuratora..., sygn. 151, Raporty policyjne, s. 151.